

JĘDRZEJ MORACZEWSKI

ŹDZIEJE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ DO XV WIEKU

DZIEJE

RZECZYPOSPOLITĘJ POLSKIEJ

do

PIĘTNASTEGO WIEKU

ułożone

przez

Jędrzeja Moraczewskiego.

(Wydanie drugie poprawione przez Autora.)

POZNAŃ.

NAKŁADEM I Drukarniem N. KAMIŃSKIEGO I SPÓŁKI.

1902.

Seria: BIBLIOTEKA TRADYCJI SŁOWIAŃSKIEJ Nr 52

Redaktor serii: Andrzej Sarwa

Projekt okładki: Juliusz Susak

Na okładce: Elżbieta Sarwa, *Katedra w Sandomierzu* (15 lutego 2012)

Copyright © 2017 by Wydawnictwo „Armoryka”

Wydawnictwo ARMORYKA
ul. Krucza 16
27-600 Sandomierz
<http://www.armoryka.pl/>

ISBN 978-83-8064-346-8

[Kup książkę](#)

PRZEDMOWA

do pierwszego wydania

Składam tu początek dziejów ojczystych, które, jeśli się pokażą przydatnymi, a życia wystarczy, mogą być i dalej prowadzone. Jakkolwiek podaję wszystko, co tylko w źródłach znaleźć mogłem, przecież mała zrobiła się książka. Niezakreślałem sobie wcale jej objętości, ale rosła dowolnie według tego, jak przedmiot w moje pojęcie wpadał, a jak się przez wysłownienie odbijał. Ciągnąłem mą pracę przez lat kilka, nie tak dla mozolności, jak dla tego, że kronikarzy i dokumenta trzeba było ze stron rozmaitych sprowadzać, a nie chciałem nic pominąć, co obejrzeć należało.

Przypiskami nieobarczam dzieła, bo mniej świadomy dziejów, nie kłopoce się o źródła, a badacz z rzemiosła albo zna się z niemi, albo je u innych pisarzy znajdzie. Nietylko wskazanie miejsca, ale nawet słowa źródłowe wyrwane ze swego sąsiedztwa, nie są żadnym dowodem i przy dziejach kończy się zawsze na tém, że równie, bez cytat jak z cytatami, ostatnią podstawą wiarytelności jest zaufanie do autora. Cytaty

mogą się przydać tylko na pokazanie drogi tym, co by później to samo pisali, a w takim razie dosyć przypominać źródła nieznane, albo zaniedbane.

Nie mało Czytelnik znajdzie w Długoszu, Kromerze i Naruszewiczu, o czém tu ani wzmianki nie masz. W takim razie niech się raczy domyślać, że to za niepewne poczytywał. Nie poprawiam nigdzie naszych historyków, ale często inaczej mówię; pochodzi to stąd, że się nie lubię kłócić ze żywymi, a cóż dopiero mam umarłych poruszać. Wreszcie każdy, co pisał przedemną, przyczynił się do mojej oświaty, jeżeli jaką posiadam, a więc ma prawo do wdzięczności i szacunku: oczywiście lepiej zrobić, gdy się z nim prywatnie, przez myśl tylko rozprawię. Krytykę uważam za rzecz u dziejopisarza bardzo ważną, ale za ściśle domową, której nie ma potrzeby przed publicznością okrzykiwać, ale dosyć kiedy się jej owoce dojrzałe przynosi.

Z Długosza korzystałem dopiero od czasu Władysława Łokietka, bo we wielu miejscach sam tylko Długosz źródło wy i oświadcza, że czytał roczniki społeczne i dobrze dochowane. W Kromera i Naruszewicza dla uniknienia bałamuctwa, które każdy nieźródłowy pisarz sprawiać musi, z umysłu podczas méj pracy nie zaglądałem. Gdzie mi się wyrażenie pokazało niezrozumiałe, tam je słowami ze źródeł przetłumaczonemi oddaję. Nie stawiam przed świat naukowy obrazu wykończonego pędzlem swobodnym, śmiałym, a w ślicznym kolorycie, ale stawiam obraz wypłowiały, ciemny jak stare wieki; nie malowany, ale mozajkowany z drobnych, dawno pociosanych kamyczków; obraz wreszcie, na którym w niejednym miejscu niczego już dostrzedz nie można. Wolę o tępość pojęcia, o niezgrabność stylu, niż o zarozumiałość, a brak dobrej wiary być oskarzanym.

Przy pisaniu niniejszych dziejów przewodniczyło mi pojęcie świata według mojej myśli. Wychodzę z przekonania,

że harmonia jest rzeczą przedwieczną i tylko boską, prawda zaś tylko obrazem harmonii. Człowiek harmonią wynajdywać może, ale jej nie tworzy, kto harmonią starego społeczeństwa tak wykrył, że jego organizm przed oczy czytelnika postawił, ten z pewnością dziejowej prawdy doszedł. Nie myślę, żem cel ten wielki osiągnął, ale wiem, żem ciągle do niego mierzył. Może w tém mierzeniu właśnie, czytelnik zarzuci mi kilka odcisków z piętnem méj osobistości, aleć ja nie jestem duch, tylko człowiek z krwią i kośćmi, więc na moich robotach musi być znak człowieczeństwa, indywidualności. Pamiętałem, że przez nierzetelność dziejopisarz nawet w późnych wiekach może dać powód do morderstw i zabojów. Wiem, żem z uczucia dla prawdy i z czystém sumieniem, jak do komunii, do spisania téj książki przystępowałem. Nie naciągałem, nie nakręcałem przeszłości wiekowej, do pojęć dzisiejszych, bo jutro będą już wczorajszemi. Ludzie materyalizmem nasiąkli, którzy dla tego lubią krytykę, że tylko rozbija, a nie tworzy, może wysypią z obmeszałej skrzyni ośmnastego wieku, nie mało tandetowych zasad, ale to mnie nie obejdzie i tylko z uwag ku postępowi wymierzonych, z wdzięcznością korzystać będę.

Nie wątpię, że po Naruszewiczu i Lelewelu większa część czytelników wcale innych dziejów polskich wygląda, jak te, których początek składałem. Ja zaś śmiem oświadczyć, że nasz czas jeszcze nie jest dziejowym, ale tylko wstępem do dziejowego. W usposobieniu wieku leży miłość prawdy, mają ludzie więcej prostoty jak dawniej, ale to dopiero zdolność do budowania dziejów, lecz niemasz jeszcze z czego podłożyć fundamentu. Po całej Europie krzątają się dopiero koło wydobywania z archiw i ułożenia w całość zbiorów, które najgłówniejsze źródła stanowić będą. Pomimo to, że się pokazuje lepszy widok na przyszłość, nie ma powodu utrzymywać, że dziejów teraz całkiem pisać nie trzeba. Myślę, że każdy wiek

ma święty obowiązek rozważać przeszłość i z niej dopatrywać swego stanowiska i całej przyszłości, choć nie zupełnie dobrze, to przynajmniej najlepiej jak może.

Nie wszyscy mają przeznaczenie pracować nad posunięciem umiejętności, której się dotkną, ale i to się przyda, kiedy ją upowszechnią. Co do dziejów, a zwłaszcza naszych ojczystych, rozpowszechnienie może najbardziej potrzebne. Z téj to wychodząc zasady, unikałem zawikłanego stylu, rozdrabniania myśli i wszystkiego, co się przyda uczonemu, a bałamuci mniej wytrawionego w nauce.

Poznań, dnia 23 Października 1842.

Jędrzej Moraczewski.

KSIEGA PIERWSZA.

Treść.

Początek Polski. — Wizimirz. — Dwunastu wojewodów. — Krak. — Wenda. — Przemysław. — Leszek I. — Leszek II. — Leszek III. — Popiel I. — Popiel II. — Piast. — Słowianie. — Religija Słowian. — Posady Słowian. — Morawianie. — Karol W. — Misnia. — Jednoczenie Słowian. — Ziemowit. — Leszek. — Ziemisław. — Otto I w.

I.

Początek Polski poetycznie złożono. Lech, brat Czecha i Rusa, przyszedł z ludem od rzeki Dunaju, znalazł przypadkiem białych orłów gniazdo, myślał że to błoga wróżba, postanowił się w tém miejscu zagnieździć i zbudował Gniezno.

Później Wizimirz *) miał już wielkie królestwo, utrzymywał floty i Duńczyków wojował.

Wygasł ród Lecha i rządziło dwunastu wojewodów **), zrazu dobrze, ale potem nabrali pychy, gromadzili bogactwa

*) O Wizimirzu powieść jest bardzo późna; wciągnął ją do dziejów naszych dopiero Wapowski w XVI wieku.

**) Bogufał powiada: „za czasów króla Assuera, gdy Gallowie (Frankowie) rozmaite państwa i królestwa najeżdżali, najechane zabierali, Lechitowie, jakoby synowie jednego ojca, niemiewali królów, ani książąt; wybierali tylko z pomiędzy siebie dwunastu roztropniejszych i możniejszych mężów, którzy spory między nimi sądzili i rzeczpospolitą sprawowali, nie wymagając od nikogo żadnej poniewolnej daniny, ani posługi.“ O takich pierwotnych rządach, a szczególniej u Słowian Polanów, donosi Nestor. Rozpisuje się o podobnych słowiańskich rządach wcale obszernie i Kosmas pragaki.

„Obawiając się Lechici napaści Gallów, mówi dalej Bogufał, obrali jednomyślnie wojewodą, a właściwie wodzem wojska, (bo wódz wojska nazywa się w polskim języku wojewoda) pewnego najwaleczniejszego męża zwanego Krak i t. d.“ Przyłożywszy do tego, że w kronikach duńskich można się doczytać o dwunastu wojewodach słowiańskich, widzimy, jak Polacy snadno przyszli do zrobienia ich osobami historycznemi.

dla dzieci, kłócili się i przyszło do powstania i wojny za granicą.

Możny i mądry człowiek Krak zwołał lud na radę, wyłożył potrzebę innego rządu, i mówił, że chce być nie królem ale towarzyszem w królestwie, bo nie dla siebie, ale dla całego świata się rodził. Zrobiono go więc królem, a ogłosił zaraz ustawy takie, że najuboższy miał w nich pomoc przeciw bogaczowi.

W jaskini góry Wawel ukrywał się smok straszny i zjadał co tydzień kilka sztuk bydła z okolicy, a jak ich nie dostał, to brał sobie ludzi. Krak wezwał swoich synów, aby się dla narodu poświęcili i o zgładzeniu tego potwora pomyśleli. Synowie poddali smokowi skóry zwierzęce wypchane żatloną siarką, od czego zdechł na miejscu. Ale przytém syn jeden zabił drugiego a ubolewał, że brat jego od smoka zginął. Panował on po ojcu, lecz gdy się to zabójstwo wydało, był zaraz z kraju wypędzony.

Krak miał u ludu wielką miłość dla tego, że dobrze rządził i że założył u Wawelu Kraków, a gdy nie stało już po nim syna, chcieli Polacy, żeby królowała córka jego Wenda; dziś ją źle mianują Wandą, bo zwała się dla tego, że każdy młodzieniec, złowił się jako szczupak jęj wdziękami. Polacy chcieli, żeby poszła za mąż i wydała następców, ale ona bała się małżeństwa, bo lubiła rządzić. Znalazł się jakiś tyran niemiecki nazwiskiem Rytygierz, lecz Wenda pogardziła jego ręką i stąd przyszło do wojny. Niemcy atoli nie chcieli się bić z panną tak wielkich przymiotów: Rytygierz przebił się z rozpaczą, a Wenda wróciła z wojskiem i była radość w Krakowie, że się tak stało.

Wtedy nikt nie wiedział w Polsce o chrześcijaństwie; miano wiarę zupełnie inną, ale jednak czyniono różne ofiary i śluby. Wenda, gdy ciągnęła na wojnę, przysięgła w duszy, iż jeżeli wyjdzie ze zwycięstwem, siebie samą poświęci w ofierze. I gdy szczęśliwie wróciła do Krakowa, nie skłamała bogom, ale skoczyła w nurty Wisły. Wydobyli ją ludzie z wody nieżywą, bardzo nad jęj zwłokami płakali, złożyli je do grobu i dla wiecznej pamiątki miejsce wielkim kopcem oznaczyli.

Odtąd rządził wojewoda z dwunastu radcami. Wielu nieprzyjaciół przyszło do kraju, palili wsie i zabijali koło Wro-

clawia. Znalazł się złotnik, który porobił z kory czy też z jakiegoś drzewa i ze skór rozmaite tarcze i hełmy. To wszystko pozawieszał na górze, a jak weszło słońce i odbijało promienie, każdy zdaleka byłby przysiągł, że to błyszczy wielkie wojsko. Alexander wielki król macedoński wysłał oddział ze swego obozu, a wtedy ów złotnik spalił przeciętnie swoje mamidła; ukryci zaś rycerze wyskoczyli ze zasadzki, pobili do nogi, z trupów wdziali zbroje, bez przeszkody weszli do nieprzyjacielskiego obozu, straszną rzeź sprawili i z wielkim zwycięstwem odeszli. Za to podejście, którym Polska była obroniona, złotnik został królem; jedni go Przemysławem, drudzy Leszkiem mianują, i miał dobrze panować aż do śmierci. W późniejszych o wiele czasach zgodzono się i zaprzysiężono, że królem powinien być człowiek niepodejrzanej prostoty, a wolny od wszelkiej dumy, i w tym celu ogłoszono konne wyścigi u rzeki Prądnika. Jeden, który chciał zostać królem, ponabijał w piasku kołki, inny swemu koniowi ubezpieczył podkowami całe kopyta, ale trzeci po nad kolcami i przez miejsca oczyszczone z kolcy, puścił się w krętym kierunku a lubo dopiero drugi stanął przy mecie, przecież, iż pierwszego koń był w blachy opatrzonej, jemu, choć drugiemu, przyznano królestwo. Zowią go Leszkiem II; prowadził wojny pomyślnie, trzy razy pobił Juliusza Cezara, rządził dobrze i ciągle z wojskiem ćwiczenia odbywał; był gościnny dla obcych, hojny dla dworaków, szczodry dla ubóstwa, przystępny dla każdego, rozmowny, a w jadłach i ubiorze niewymyślny.

Syn jego Leszek III, bardzo mu w rządach i we wszystkim podobny, zostawił dwudziestu synów, którzy w różnych ziemiach panowali, a najstarszy Popiel I, jako król nad nimi, miał stolicę w Gnieźnie. Nie umiał on wojować i był do niczego.

Syn i następca Popiel IIgi życie swojej wiosny spędził na próżniactwie i mawiał: „jedźmy, pijmy, zrywajmy wianki, niech nie więdną;“ w boju zawsze ostatni nacierał, a pierwszy uciekł. Stryjowie myśleli, że go poprawią, i kazali mu się żenić, ale jego żona Niemka, była i chciwa i okrutna. Popiel II z jej namowy udał konającego, sprosił do Kruświcy stryjów i zaprawionym napojem potruł wszystkich. Z pogardą kazał wyrzucać trupy z pokrzywionymi od bólesci twarzami,

utrzymując, że zbrodnicze zamiary stryjów zniweczyli mściwi bogowie. Psuły się i gniły trupy, ale rosła żywotna kara; sypnęło się z nich wielkie mnóstwo szczurów i myszy. Rodzina Popiela uciekała pomiędzy grube mury zamku, kazała palić około siebie ognie, płynęła na Gopło, ale wszystko było daremne. Myszy zjadły naprzód dzieci, potem matkę, a na końcu i ojca.

W bezkrólewiu zwołano więc do Kruświcy. Synowie otrutych stryjów ubiegali się o władzę. Były namowy, przekupstwa i wiele czasu schodziło na niczém. W kraju zaś mnożyli się źli ludzie, zabijali po drogach, łupili chaty, uprowadzali bydło. Sąsiedzi wpadali do Polski, niweczyli ją ze szczególnym i powstała bieda, aż ludzie wiecowi mało z głodu nie pomarli. Znalazł się tam kołodziej, a miał wiele i zboża i miodu i piwa, zwał on się Piast, a komu była bieda, ten szedł do niego, jadł i pił darmo. Radcy wiecowi obrali go królem i w siermiedze i kurpiach lipowych do zamku wprowadzili.

Starsi historycy podają, że Piast książęcy oracz w Gnieźnie, którego ojciec zwał się Koszyszko, miał nie długo po książęcym synie, swojemu synowi wyprawiać postrzyżyny; gdy na dworze Popiela była przygotowana suta uczta, znalazło się dwóch podróżnych, których jako ubogich do zamku nie wpuszczono; na przedmieściu zabiegł im Piast i do siebie zaprosił. Częstował piwem, którego był zrobił ceber, i mięsem z wieprzaka, którego zabił na uroczystość swego syna, ale nietylko mu nic nie ubywało, lecz wszystkiego miał coraz więcej. Piast z żoną Rzepichą, za radą gości zaprosili na postrzyżyny samego Popiela. Jeszcze wtedy księstwo polskie nie bardzo było wielkie, ani rządzący nie napuszał się dumą, chodząc w licznym tłumie dworaków. Przy otworzeniu uczty podróżni według zwyczaju ostrzygli chłopca i dali mu imię Ziemowit. Ten chłopiec wzrastał dzień za dniem, a kiedy Bóg wytepił ród Popielów, jego uczynił książęciem polskim.

Bielowski *) dowodzi że to są dzieje, głównie do wieku II po Christusie, Słowian od Adriatyku i Dunaju, którzy znani

*) Wstęp krytyczny do dziejów Polski przez Augusta Bielowskiego. We Lwowie 1850.

w starożytności pod nazwami Gotów albo też Daków; że polscy pierwotni historycy uważając tych Słowian a zwłaszcza ich gałąź Linchitów czyli Lechitów za przodków narodu swego, podali jako wstęp wszystko co o nich wyczytali u niektórych takich Rzymian i Greków których pisma dziś po większej części tylko w ułamkach istną; namieszali zaś niemało wypadków trackich i macedońskich, ztąd wchodzą tam Alexander wielki i Juliusz Cesar.

Lelewel z badaczy naszych niewątpliwie najgłębszy nie jedno inaczej rozumie, ale porównanie i zgłębianie obudwu zostawmy i do innego pisma i komu innemu a zostanmy przy tém co się zdaje pewnem.

II.

W odległych czasach był wielki lud, który się sam nazywał Słowianami. Nie jegoż to gałąź Grecy pisali Sauromatami albo Sarmatami. Są, którzy utrzymują, że wszystkie ludy pochodzą z Indii. Słowianie religią i językiem niezmiernie przypominają Indię. Pewnie kiedyś ciągnęli przez całą Azję do Europy; ale kiedy to było, trudno dociec: zawsze dawno i bardzo dawno, może wiele wieków przed Christusem. Wyras Pliniusza Sirbi w Iszym wieku po Chr. a Serbi (*Σερβοι*) Ptolomeusza w Ilgim, zdają się znaczyć Serbów, Słowian nad-dunajskich. Te dwie tylko wzmianki z wieków rzymskich godne uwagi. Słowianie, jak ich najstarsza sięga historia, już nie mieli obyczajów pochodowych czyli wojennych, ale zasiedle; pewnie więc mogą się nazywać starożytnym narodem europejskim, równie jak Grecy, Rzymianie, Gaulowie, Germanowie, Gotowie.

Dopiero około środka VI wieku po Chr., Jornandes, rodowity Got czy Alan, autor historii gockiej znaniej w języku łacińskim, już obszerniej opisał Słowian. Od szóstego dopiero wieku, znalazł się raz po raz cudzoziemiec, choć najczęściej nieżyczliwy, który to lub owo o nich spominał. O trzy-sta lat później występuje lud słowiański na świat jako mieszkaniec rozległych krajów od morza adryackiego i Dunaju, do ujścia Odry, Wisły i Newy, a od Laby czyli Elby i Sali do ujścia Dniepru i okolic pobliskich źródłom Oki i Wołgi

Że Słowianie od Dunaju i w ogóle południa, nie z orężem w rękę ale naprzód tylko na wiosenne i letnie wycieczki jako łowce, rybitwy, bartnicy i pasterze a potem dopiero i dla osiedlania się po puszczach, wnicali do coraz zimniejszej północy ku Weltawie, Elbie, Odrze, Warcie, Wiśle i morzu bałtyckiemu, to za tём przemawia cała postać wcześniejszych wieków.

Lud słowiański nie miał rządu, któryby go łączył w jedną całość. Gospodarz rozkazywał żonom, dzieciom i czeladzi: z rodzin składały się rody, z rodów plemiona i stały pod kneziami *). Obyczaje Słowian były mniej więcej wykształcone; w leśnych pokoleniach zabijali się między sobą, kradli, nie znali małżeństw, od studni dziewczyny porywali, a kiedy schodzili się na tańce, to brzydko śpiewali i brzydko rozmawiali w obliczu ojców i synowych; każde mięso jedli, nawet ze skrzeczków. W polnych zaś pokoleniach żyli sprawiedliwiej i z poszanowaniem dla starszych, małżeństwa z obrzędami zawierali: krewni i przyjaciele prowadzili wieczorem narzeczoną do domu narzeczonego, a zrana nazajutrz, posag odnosili.

Słowianie od wieków trudnili się łowiectwem, rybołóstwem, bartnictwem, skotnictwem i rolnictwem. Lasy, wody, pastwiska, łąki, a nawet pola, uważali za posiadłość bądź całego pokolenia, bądź osady, ale ich nie oddzielali jeszcze na pojedyncze rodziny, z uwzględnieniem potomstwa czyli dzieci, to jest nieznali jeszcze dziedzictwa, czyli własności gruntowej. Z potrzeb życia przez handel i wojnę miewali wszystko, co było w Europie. Zbroili się w pałkę nabijaną krzemieniami, siekierę kamienną lub kruszcową, ale też w inne oręża rzymskie i greckie. Jeńców brali w wojnie do roboty, lecz że nad swoim nie cierpieli niewoli, więc i jeniec przyswojony, wolnym się stawał. Byli bardzo wytrzymali na ostrość powietrza i wszelkie niewygody. Bili się zacięcie o wolność. Słynęli z najszczerzej gościnności **).

Słowianie uznawali naprzód jednego Boga Wszechmocnego

*) Gniezno pewnie lepiejby było pisać Knežno.

**) Opis ten obyczajów słowiańskich złożyliśmy głównie z Nestora, oglądając się atoli i na bizantyńskich pisarzy.

Czechowie. I ten to Otto Wielki, przez urządzenie katedr w opactwach benedictinów magdeburskich i merseburskich, niemniej przez ustanowienie jeszcze innych w pobliżu, wykreślił kierunek i przestwór dla słowiańszczyzny rzymskiej czyli łacińskiej od rzeki słowiańskiej Laby t. j. Elby ku wschodowi, a jako jej naczelnika kościelnego osadził arcybiskupa w Magdeburgu.

SPIS ALFABETYCZNY

do

DZIEJÓW RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

(Liczby oznaczają strony).

A.

Akademia krakowska założona przez
Kazimierza w., 241.
Albert Niedźwiedź brandenburski,
120.
Alexander III, papież, 127.
Arcybiskup Jakób, 119.
Arcybiskupstwo gnieźnieńskie, 102.

B.

Barnabasz do Rzymu, 49.
Barthenstein, 146.
Batu-chan w Moskwie, 149.
Bela, 90.
Biczownicy, 163. 218.
Biskupstwo pierwsze poznańskie, 103.
Biskupstwo mazowieckie, kujawskie,
kaliskie, 104.
Bite, 256.
Bochnia, 258.
Bodzanta (wyklina Kazimierza wiel-
kiego), 214. 296. 319.
Bolesław wielki r. 992, 22.
Bolesław w. ciągnie na pomoc zie-
ciowi swemu Światopółkowi, 47.
Bolesław w Kijowie r. 1019, 47.
Bolesław wyparty z Kijowa, 48.
Bolesław idzie na Prusaków, zaj-
muje Romowę, 48.
Bolesława charakter, 50.
Bolesław w. † 3 kwietnia r. 1025
w Poznaniu, 52.
Bolesław III czeski, 26.
Bolesław szczodry cz. śmiały, 60.
w Kijowie, 62. — r. 1077 ko-
ronowany, 63. 65.
Bolesław krzywousty, 68. 71. 74.
dzieli Polskę, umiera r. 1136, 92.
Bolesław kędzierzawy, 119. 121. 123.

Bolesław wstydlivy, 138. 150. 173.
Bolesław łysy czyli rogatka, 151. 158.
Bolesław kłoty, 161. 172.
Bolesław pobożny, 171.
Bolesław mazowiecki, 175.
Bonifacy papież r. 1389, 319.
Borkowicz starosta, 218.
Borys, 90.
Borzywój, 77. 82.
Bractwa kupieckie, 245.
Brzeczysław II, 67. 72.
Brzeczysław czeski, 55. † 1055, 60.
Budyszyn, pokój między Bolesławem
i Henrykiem II, r. 1082, 42.

C.

Chłopi, 100.
Cidebur, 19.
Cia, 101.
Cyrill i Methodiusz, 11.

D.

Daniel w Haliczu, 163. 166.
Dawid, 69.
Dąbrówka, 18. 20.
Dymitr Iwanowicz hołdownik, 335.
Dobra ziemskie, 244.
Domarat z Pierzchna, 291. 294. 300.
Duchowieństwo, 103.
Dwór królewski, 101.
Dwunastu wojewodów, 1. 2.
Dymitr Iwanowicz, 281.
Dziesięciny, 105.
Dziesięcina wytyczna, spór, 215.
Dzieckowanie 256.
Dzierżwa, 113.

E.

Elbląg, 146.
Elżbieta, 278. 280. 284.

Esterka, 214.
Ezekucie, 256.

F.

Fryderyk rudobrody, 121.

G.

Głowczyzna, 256.
Gniwomir w Czarnkowie, 77. 78.
Gospodarstwo, 258.
Goworek, 132. 134.
Górnictwo, 258.
Grody, 51.
Grzegorz VII, 63. 65.
Grzymalczycowic, 292. 300.

H.

Heilsberg, 146.
Henryk Finkler, 12.
Henryk II w Alstadzie r. 1017, 39.
" " oblega Niemcę, 40. 41.
" " daje 300 jeźdźców Bolesławowi, 42. 52.
Henryk III, 59.
Henryk IV, 63. 65.
Henryk V, 74. 77. 79.
Henryk pobożny, 147.
Henryk rzetelny, 176.
Hodo, 19.

J.

Jadwiga, 295. 305. — Koronowana r. 1384, 310. — † 17 Czerwca 1399 r., 338. — W poczet błogosławionych połączona, 338.
Jagiello, 281. 310. — koronacja, 314.
Jan z Czarnkowa archidiacon, 274.
Jan, król czeski, 201.
Junosz arcybiskupem gnieźnieńskim, 161.
Jaropołk, 44.
Jarosław wypędza z Kijowa Światopłk, 46.
Jarosław w Nowogrodzie, 45. 61.
Jarosław arcybiskup, 279.
Jaskinia Wawel, 2.
Jaśko Kmita, starosta sieradzki, 276.
Jednoczenie się Słowian, 13.
Jeziora, lasy, pastwiska, 251.
Język polski, 113.
Jgor, 44.
Jnkwizytorzy, 244.
Judita, 67.

K.

Kalmany (Koloman), 73.
Karol, cesarz niemiecki w Krakowie, 217.

Karol wielki, 11.
Karczmy u Słowian w jedenastym wieku, 113.
Kary, 112.
Kasztelanie, 254.
Kazimirz I, 58. 59.
Kazimirz sprawiedliwy, 126, 129.
Kazimirz syn Konrada, 157.
Kazimirz w. królem polskim, 203.
213. † 1370 r., 222.; pogrzeb Kazimirza, 272.
Kazimirz szczeciński lennik, 271.
Kmiecie, 101. 247. 249. 251.
Konfederacja, 244.
Komendator braci rycerzy domu szpitalnego św. Jana Jerozolimskiego w kapitule poznańskiej, 162.

Komornicy, 255.
Konfederacja w Wiślicy, 291.
Konrad mazowiecki sprowadza braci mieczowych, 143. — następnie Krzyżaków pod mistrzem Salza, 144.
Konrad Wallenrod, 322.
Koszycki układ, 286.
Krak, 2.
Kraków założony, 2.
Kriwe Kriwej, 164.
Kruświca, 3.
Krzyżacy, 144. 185. 189. 191. 194. 196.
Krzyżacy bankierami, 323. 327.
Książęta szlasy, 193.

L.

Lato miłościwe (jubileusz), 197. 319.
Lech, 1.
Leszek II, 3.
Leszek III, 3.
Leszek, 13.
Leszek biały, 131. 134. 138.
Leszek czarny, 170. 173. 174. 175. † 1298.
Lew panuje na całej Rusi południowej, 173.
Lichwa, 253.
Litwa, 164. 165. 168. 169. — przyjmuje chrzest, 314. 316.
Lothar, 91.
Ludwik królem polskim, 268. — koronacja, 271.
Lutycy, 41. 20.
Lwów zdobyty, 208.

Ł.

Łotysze, 164.

M.

Marcin arcybiskup, 70.
 Marcin Gallus, 113.
 Marchie, 255.
 Marszałek, 256.
 Miary, 263.
 Mikołaj biskup poznański, 162.
 Mieszko, 14. 18.
 Mieszko u Henryka, 36.
 Mieszko II, 53. 54.
 Mieszko, 119. 123. 127.
 Mieszko stary, 131. 132.
 Mindowe cz. Mendog, 166. 169. 170.
 Morowa zaraza, 274.
 Mutina, 77.

N.

Nakło, 79. 85.
 Nałęczowie, 292. 300.
 Nauki w Polsce, 242.
 Nawiazki, 256.
 Nazwy wsi, 100.
 Niemcy w Prusach, 145.
 Niemcy walą się do Polski przez
 Śląsk, Pomorze i od Branden-
 burgii, 177.
 Niemcy na wsiach i po miastach, 247.
 Nieszawa, 145.
 Niewolnicy i wyzwolenicy panami, 55.

O.

Obrona kraju, 242-256.
 Oda, 21. 22.
 Oddział dworski, 84.
 Oddział wojewodzinski, 84.
 Oleg, 43.
 Opiso legat, 160. 164.
 Opola, 99. 254.
 Otto wielki, 14. 19.
 Otto II, 19.
 Otto III, 20. 23-25.
 Otto Bezbrajm, 53. — zabity, 54.
 Otto brat Światopółka, 82. 85.
 Otto św. biskup bamberski, 86.

P.

Papież Sylwester II, 24.
 Pełka arcybiskup, 161.
 Perkunos, 164.
 Piast, 4.
 Płowce, bitwa z Krzyżakami, 200.
 Podatki, 256.
 Podczaszy, 256.
 Podkomorzy, 256.
 Pogląd ogólny na okres pierwszy
 Dziejów Polski, 94.
 Pogląd ogólny na okres drugi Dzie-

jów Polski pod koniec rządów
 Kazimierza w. 223.

Podstawa działań, 110.
 Podstoli, 256.
 Podział Polski przez Bolesława krzy-
 woustego, 92.
 Podział ziem pruskich, 143.
 Podział czasu, 264.
 Pojęcie wiary, cnoty i czci, 112.
 Połowce, 69.
 Pomorze, 65. 78.
 Pomorze Krzyżakom oddane, 195.
 Popiel I, 3.
 Popiel II, 3.
 Poradnie, 286.
 Posady Słowian, 9.
 Posiadłości chłopskie, 248.
 Prusacy, 142.
 Przemek obywatel poznański, 188.
 Przemysław cz. Leszek, 3.
 Przemysław, 156. 157. — funduje
 rycerzy św. Jana jerozolimskiego
 w r. 1286 w Kaliszu, 162. 172.
 Przemysława pogrobowca ukoronowa-
 nie na króla polskiego r. 1295,
 178.

R.

Radzim arcybiskup gnieźnieński, 24.
 Recna, 68.
 Religia u Słowian, 6.
 Ringolt, 166.
 Rixa cz. Richenza, 55.
 Rogów, 145.
 Rokiczana, 214.
 Rozbiór Polski zaproponowany przez
 Władysława opolskiego, jako po-
 sła niemieckiego i węgierskiego
 mistrzowi krzyżackiemu, 338.
 Ruś w 9 wieku, 42.
 Ruś w końcu XII wieku, 136. 331.
 Ruś halicka wraca do Polski,
 Ruś, 201.
 Rycerze, 101. 102.
 Rycerze i szlachta, 243. 244.

S.

Santok, 68.
 Sądy za Bolesława, 51.
 Sądy, 101. 246. 255.
 Sieciech, 66. 67. 70.
 Sekty, 240.
 Sędzia dworski i podsędek, 255.
 Skarbimir, 74.
 Skirgiełło, 317.
 Słowianie, 5.
 Sobiesław czeski, 83. 85. 89.
 Spytygniew czeski, 60.

Stanisław biskup krakowski, 64.
 Starostowie, 255.
 Statuta wiślickie, 219.
 Strategiczne rzuty, 108.
 Świętopietrze, 160.
 Szturmy, 110.

Ś.

Śpital św. Ducha w Poznaniu r. 1265,
 162.
 Światosław, 44.
 Światopolk ma za sobą córkę Bolesława wielkiego, 45. — sprzęta braci, 46.
 Światosław kijowski, 69. 77.
 Światobor w Pomorzu, 73.
 Światosław pruski, 152.

T.

Tamerlan, 336.
 Tatarzy, 148.
 Tatarzy na Rusi, 149.
 Tatarzy w Sandomierzu, Krakowie, r. 1241, 149.
 Telebog i Nogaj dowódczy tatarscy, 169.
 Templariusze w Łukowie, 167.
 Temuczyn cz. Dżengischan, 148.
 Tochtamysz, 336.
 Toruń, 145.
 Triglów, 88.
 Tuszy, 149.

U.

Uczniowie św. Romualda, 49.
 Unger biskup poznański, 23.

V.

Vogelsank, 145.

W.

Walo legat, 72.
 Waltherd, 33.
 Warcisław pomorski, 87.
 Wratisław, 60. 61. 65.
 Wenda cz. Walda, 2.
 Wigman, 18.
 Wiek X, 9.
 Wielki włodarz Wrocławia, 66. 78.
 Witus biskupem litewskim, 160.
 Wacław czeski panem krakowskiego i sandomierskiego, 179. † 1305, 181.
 Wasil Dimitrjewicz, 336.
 Wilhelm austriacki, 310. 312.
 Wilno przez Witowda z Krzyżakami oblężone, 321.

Witowd, 317. 320. 325. 334.
 Wieliczka, 258.
 Wierzynek, 217.
 Wincenty ze Szamotuł zdrajca, 197.
 Winy sądowe, 245. 256.
 Władybój, 27.
 Władysław, 119. 121.
 Władysław czeski, 82.
 Władysław Herman, 65.
 Władysław łaskonogi, 135. 137.
 Władysław łokietek, 176. 179. 181. 185. 188. — koronacja, 191. 196. † 2 marca 1333, 202.
 Władysław opolski lennik, 271.
 Władysław biały, 274. 278.
 Władza biskupów, 238 — 239.
 Włodarze i przystawy za Bolesława, 51.
 Włodzimierz, 44.
 Włodzimierz zaprowadza chrześcijaństwo, zdobywa Chrobacją, 45.
 W miejsce kałeczenia członków kary kościelne, 114.
 Wojciech św. 23.
 Wojewodowie, 255. 256.
 Wójt krakowski, 245.
 Wojna, 106.
 Wojsko za Bolesława, 50.
 Wojsko, 106.
 Wojsław, 68.
 Wojski, 256.
 Wołodar kniaź przemyski, 89.
 Wołosi. Hołd Polsce, 216.
 Wrocław oddany r. 1054, 60.
 Wselsław, 62.
 Wszelbór wojewoda, 119.

Z.

Zakonnicy, 105.
 Zakony, 235.
 Zbigniew, 66. 67. 85.
 Zbistaw, 72.
 Zbory krajowe czyli synody prowincyjne, 234.
 Ziemisław r. 915, 13. 14. 22.
 Ziemomysł, 170.
 Ziemowit, 4. 13.
 Ziemowit, 296. 299.
 Złomiczanie, 28.
 Zolner mistrz krzyżacki, 315.
 Zwierzęta w Polsce, 114.
 Zygmunt markgraf brandenburski, 290. 304.

Ż.

Żydzia, 251.

TREŚĆ TOMU

KSIEGA I. Początek Polski. — Wizimirz. — Dwunastu wojewodów. Krak Wenda Przemysława. — Leszek I. — Leszek II. — Leszek III. — Popiel I. — Popiel II. — Piaśń. — Słowianie. — Religia Słowian. — Posady Słowian. Morawianie. — Karól W. — Miśnia. — Jednoczenie Słowian. — Ziemowit. — Leszek. — Ziemisław — Otto I. w. Str. 1 — 15.

KSIEGA II. Mieczysław I. Chrześcijaństwo w Polsce. Zatargi Sasów. — Otto II Śmierć Dąbrowki. — Wojna Polaków z Czechami. — Śmierć Mieczysława. — Bolesław w. obejmuje sam władzę nad całym krajem, zdobywa Kraków i Śląsk. — Wojciech Ś. — Otto III. — przybywa do Gniezna, ustanawia biskupów. — Bierze ziemię Łużycką i Miśnię. — Zdobywa Pragę stał się panem Czech i Moraw. — Wojna z Henrykiem cesarzem niemieckim, zakłada obóz nad Bobrem, następnie Henryk stanął w opactwie Międzyrzeczu, następnie o dwie mile od Poznania zawiera traktat. — Bolesław staje się panem Łużycczan i Milczyków. — Bolesław zakłada biskupstwo w Lubuszu. Zjazd do Merzeburga, gdzie od cesarza pasowany na rycerza pisze do papieża iż nie może przesłać świętopietrza dla zasadzek Henryka po drodze. — Cesarz zapożywa Bolesława i Odalrika przed sąd swój, u Jarosława księcia Nowogrodu szuka pomocy, niemieckie oddziały zebrały się pod Ciami. Bolesław przystęp do Odry okopami zagradza i zwycięża. Bolesław ocala cesarza, ten z placu ustępuje i cofa się do Strela a stąd do Merzeburga, Bolesław w ziemiach odbitych Niemcom, waruje swoje rządy. Henryk odbywa zjazd w Alstadzie, pełnomocnicy dają znać Bolesławowi, że chcą się układać nad Elbą. Cesarz zbliża się do Głogowy i obsacza Niemców. Choroba napada obóz i nazad się cesarz cofa do Czech. Bolesław wszędzie znosi Niemców i Czechy pustoszy. Wojna z Rusią. — Jarosław zwyciężony, Kijów zdobywa, w odwrocie poobsađzał grody czerwieńskie. — Upadek Pomorza. Zajęcie Prusaków. — Uczniowie Ś. Romualda zabici, tylko Barnabasz wysłany do papieża, uwięziony przez cesarza. — Charakter Bolesława, stan kraju i porządek. — Śmierć Bolesława.

Mieczysław II. koronuje się — Konrad cesarz wspiera Lutyków, oblega Budzysyn ale od niego odstępuje. — Otto Bezbraim rozwołuje swe żale o odrzucenie go od spadku po ojcu. — Cesarz nachodzi Polskę. — Mieczysław zawiera pokój Bezbraim usadawia się w Polsce, a Mieczysław uchodzi do Czech. Bezbraim zabity. — Mieczysław wraca i u Cesarza w Merzeburgu szuka względów. Za niego Czechy wyganiają wszystkie załogi polskie a Rusini pozajmowali grody czerwieńskie. — Mieczysław zmusza Pomorczyków do daniny. — Umiera.

Ryxa obejmuje władzę. uchodzi z kraju Powstają zabłogi o władzę. Powstają niewolnicy i wyzwolenicy, wielu odpada od wiary katolickiej. Brzetysław książę Czeski nachodzi Polskę i takową łup i bogactw i ko-

sztowności. — Ciało Ś. Wojciecha pozostaje w kraju. O te gwałty zanosi skargę duchowieństwo do Rzymu, a panowie wytoczyli przed Cesarza, lecz utrata nie zostaje wróconą.

Kazimirz I. wchodzi do Polski, bije Czechów, występuje przeciw Jarosławowi i z nim się godzi, uderza na Mazowszan i do Polski przyłącza, zabiega Pomorczykom. — Brzetysław oddaje Szląsk. — Charakter Brzetysława. Śmierć Kazimirza.

Bolesław Szczodry (śmiały). — Napad Czechów i Pomorczyków Bolesław pokonywa, czyni wyprawę do Węgier i osadza pretendenta, ciągnie z wojskiem do Kijowa. Napada na Czechy. — Henryk cesarz w Miśni zakazuje napadów. — Bolesław nie słucha i prowadzi dalej wojnę. Grzegorz VII. wprowadza na tor ludzkość. Henryk czyni pokorę przed papieżem, Bolesław koronuje się. — Lud pomny równości i wolności dopatrujący pory bierze się do obalenia uciążliwej przewagi rycerskiej. — Wojna domowa, zemsta sroga i krwawa, śmierć Stanisława biskupa krakowskiego. — Bolesław szuka przytulku na Węgrach i kończy swe życie.

Władysław Herman. Wojna z Pomorzem. — Sieciech włada krajem. Zbigniew w Wrocławiu i Kruswicy, uwięziony w Sieciechowie, na prośbę Biskupów i panów wypuszczony. Bolesław zdobywa Santok, Połowców srode pobił. Sieciech rządzi Władysławem i burzy przeciw synom. Ci porozumiewają się z Wrocławianami, występują przeciw ojcu. Rozpoczęto rozmowę przez posłów za wpływem panów. Władysław Sieciecha od wszystkiego usuwa. Marcin arcybiskup kraj od wojny zasłania. — Śmierć Władysława w Płocku.

Bolesław Krzywousty, rozpoczął rządy od Pomorza, bierze Białogród, a warownie zgładza. Światopólk margraf Morawski wojuje. — Zbislav traci rękę. — Poseł papieski Walo składa dwóch arcybiskupów z katedr. Wojna na Pomorzu. — Koloman we Węgrzech zawiera z Bolesławem przymierze. Bolesław na Pomorzu. — Światopólk ucieka na dwór polski. — Henryk cesarz w Saxonii. — Zbigniew ciągle burzy to Pomorzan to Czechów. Bolesław zdobywa całe Pomorze. — Zbigniew przyzwawszy Rusinów i Waregów zdobywa Mazowsze. Pomorczykowie więżą Archidyakona. — Bolesław w Czarnkowie. — Henryk wkracza na Węgry. — Bolesław rusza do Czech, bierze Wieleń, Szczecin ogniem i mieczem pustoszy. — Pomorzanie na Mazowszu ponoszą klęskę. — Nakło się poddaje. — Zbigniew z Czechami napada Szląsk, szuka względów na dworze cesarskim. — Henryk domaga się działów kraju i daniny, gdy odmowną dostaje odpowiedź w kracza do Głogowa i oblega. — Bolesław wszędzie niepokoi, cesarz nie dokonawszy nic rusza pod Wrocław, a Bolesław szarpie go ze wstecz stron. Głód i zaraza zmusza Henryka do ustąpienia. — Borzywoj i Władysław w Czechach. Zbigniew walczy z nimi przeciw bratu. — Ugoda Władysława, Ottona i Sobiesława. — Zbigniew odzyskuje powrót do kraju, niespokojny. Bolesław pojąć go i oślepić kazał. — Otto biskup bamberski opowiada Ewangelią na Pomorzu, kościół katedralny w Kamieniu 1125. — Rusini pobudzają Prusaków i Połowców. — Bolesław wkracza do Węgier i przegrywa bitwy. — Zjazd w Merzeburgu. — Śmierć Bolesława i jego charakter. Po-

gład ogólny na kraj i dzieje jego od początku aż do śmierci Bolesława Krzywoustego. : Str. 16 — 115.

KSIEGA III. Władysław otrzymuje godność panującego, drudzy bracia wzięli tylko grody. Władysław odarł braci z ich działów, opuszczony w narodzie żąda posilków od różnych cudzoziemców. — Przyszło do bitwy pod Pilicą i Władysław pobity. — Znowu ściąga cudzoziemców i oblega Poznań, ale bracia odnieśli zwycięstwo. — Kraków się poddaje. — Władysław z Agnieszką i z synami uchodzi do Niemiec.

Bolesław Kędzierzawy, obrany Monarchą. — Konrad raz poraz napomina Bolesława, by Władysława do działu przypuścił. — Henryk król rzymski stawia się za Władysławem do Papieża, który wysłał do Polski legata, aby dział bratu oddali, ale to skutku nie wzięło. — Fryderyk Rudobrody napada Polskę i przyszedł aż pod Poznań. — Bolesław przyjął ciężkie warunki i brata najmłodszego Kazimierza w zakład daje. — Po śmierci Władysława synom jego Bolesław wydzielił ziemię Śląską. — Bolesław wojnę z Prusaków, w pierwszej bitwie Polacy zwyciężyli, ale w drugiej pokonanymi zostali. — Henryk poległ a dział swój testamentem odkazał Kazimierzowi. Śmierć Bolesława.

Mieczysław III obejmuje rządy. — Narady o zmianę monarchy. Poselstwo do Kazimierza który ulega woli narodu.

Kazimierz II Sprawiedliwy spaja kraj do jedności i porządek zaprowadza na Pomorzu i Marchii gdańskiej. — Zjazd do Łęczycy, wydano ustawy rzeszytne. Papież Aleksander III takowe zatwierdził i przyznaje Kazimierzowi panowanie. — Mieczysław stary odzyskuje swój dział, intryguje, ale się mu nie udaje. — Kazimierz idzie na Ruś zdobywa Brześć i Halicz, i oddaje właścicielom. Mieczysław wchodzi do Krakowa i zagarnia wszelką władzę. Tymczasem Kazimierz stacza bitwę, zdobywa Kraków i wszystkich karze sprzyjających Mieczysławowi, nie wyłączając jego syna który rój wodził. Synowca oddał bratu, a drugim w miarę przestępstwa na surowe kary skazywał, wmięszał się w to Piotr Arcybiskup Gnieźnieński i łatwo dla wszystkich amnestyą wyjednał. — Wojna z Prusami i Jadrzingami którzy pokonanymi zostają. — Kazimierz zdobywa Drohiczyn i kniaź jego staje się holdownikiem jego. — Śmierć Kazimierza, nagła.

Leszek biały — Jego wybór, bitwa pod Mozgawą. — Goworek. — Biskup Petka ściąga wojska do Krakowa. Helena rozdała godności i tén wzmacnia stronników. — Legat papieski. — Roman. — Mikołaj wojewoda krakowski. Układ Mieczysława starego z Heleną.

Mieczysław stary rządzi i zarazem ludzi, dopuszcza się zdzierstw i po roku wypędzony. — Leszek biały znów obejmuje rządy.

Mieczysław stary po trzeci raz otumaniał Helenę i grody nieletnich pozabierał, poczem wkrótce umarł.

Władysław łaskonogi. — Leszek biały po drugi raz Opisanie Rusi, Jég podział. — Napad Romana, bitwa pod Zawichostem, śmierć Romana. — Świątópółk na Pomorzu. — Władysław Płwacz, żeni się z jego siostrą, bierze Ujście, Nakło, Poznań, i Kalisz. — Bitwa pod Gąsawą, Leszek poległ.

Bolesław Wstydlawy małoletni, opieka Konrada. — Henryk pobożny. Jadwiga. — Malżeństwo synów Konrada z Jadwigą wnuczkami. — Konrad

więzi Grzymisławę i Bolesława. — Henryk brodaty. — Śmierć Łaskonogiego. — Płwacz z Henrykiem brodatym w zatargach. — Fryderyk II wyklęty od Grzegorza IX. — Śmierć Henryka. 1238. Prusacy, ich religia i moralność. Wojna. Christian. Konrad. Bracia dobrzyńscy. — Zakon braci śpitała Panny Maryi i Niemców domu Jerozolimskiego Krzyżacki. Henryk Salza, Agazy, Konrad. — Czapla. — Tatarzy. — Henryk pobożny. — Lignica — Bolesław wstydlivy obejmje rządy w Krakowie — Konrad niszczy dwory za co od Prandoty biskupa krakowskiego klęty. — Pelka kłatwę potwierdził. Bolesław w lój bitwie pokonywa go, ale w 2ój pobity zostaje, wkrótce Konrad życia swego dokonał. — Bolesław łysy zwany Rogatka. — Przemysław i Bolesław pobożny synowie Władysława Płwacza. — Światopłk z Prusakami wojuje Krzyżaków. — Przemysław i Bolesław dzielą się krajem. Bogufał biskup poznański położył kłatwę, ktoby się ważył gwałcić granice. Konrad książę głogowski szuka schronienia u Przemysława. — Książęta polscy wydali wojnę Henrykowi wrocławskiemu. — Mestwin książę pomorski opanował Nakło. — Śmierć Przemysława i jego życie. — Kazimierz książę kujawski, kłótlivy i łakomy. — Ziemowit książę na Mazowszu. — Kazimierz wojuje z Bolesławem pobożnym. — Bolesław łysy dzieli się z braćmi swoimi, niegodne jego postęпки. Biskupa wrocławskiego Tomasza więzi i dwa tysiące grzywnien bierze od niego. — Daniel rządcą Halicza zajął Lublin. Legat Opiso koronuje go. Prowadzi wojnę z Litwą, zrywa stósunki z papieżem i ogłasza się wiernym członkiem kościoła wschodniego — Religia Łotyszów. — Początek Litwy. — Ringold wódz znakomity. Mindowe albo Mendog kraje zdobywa. — Montiwilł brat jego, zostawił synów Towciwilla, Wikinda i Erdziwilla, którzy prowadzili wojnę z Rusinami i zdobyli różne rzeczypospolite ruskie. — Mindowe koronuje się. — Templaryusze w Łukowie a Franciszkanie rozszerzali wiarę między Jadzwingami, którzy się Konradowi i Bolesławowi piastom poddali. Mindowe wojuje Krzyżaków, którzy uderzyli na Jadzwingów. Legat papieski Mezano wyklina Krzyżaków Tatarowie wkraczają do Polski i Sandomierz i inne ku Krakowu w pryzne obrócono. — Mindowe pokonywa Krzyżaków, wkracza do Prus a zstąpił do Mazowsza gdzie Ziemowit ścięty. — Bolesław Wastydlivy uderzył na Jadzwingów którzy uciekli na Litwę, wkroczył do Drohiczyzna i spustoszenia nie mało narobił. — Bolesław pobożny Płock odbudował i wdowie go oddał, dopomaga Mestwinowi. — Przemysław pogrobowiec wojuje Konrada brandenburskiego. — Ludgardy śluby w Sacrecinie, która wjeżdza do Poznania. — Śmierć Bolesława wastydliwego.

Leszek czarny wojuje przeciw Prusakom i Litwie z Krzyżakami. Książę Lew nachodzi Polskę, zbity, a Leszek Lwowi zagroził; staje się Niemcem, wojuje Konrada syna zabitego Ziemowita. — Napad Tatarów pod Nogajem i Telebogiem, wielkie spustoszenie kraju, Leszek ucieka do Węgier z Gryfiną. — Za niego pomory, głody i wylewy rzek. — Bolesława łysiego charakter. — Leszek czarny czyni wyprawę na Mazowsze, zwycięża, ale sam od Konrada jest zwyciężony, wkrótce umiera.

Bolesław książę płocki wezwany do Krakowa, ale mieszczenie wydali miasto Henrykowi rzetelnemu księciu szląskiemu. — Władysław Ło-

kietek łącznie z Bolesławem zmusza do bitwy i Szlachaków pokonali, ale w drugiej bitwie pokonanymi zostali.

Henryk szatelną mianuje się księciem szląskim, krakowskim i sandomierskim stara się o tytuł królewski — Jego śmierć i rozdział kraju. Przemysław pogrobowiec po Mestwinie staje się panem Pomorza.

Przemysław kraj rozszarpany jednocy. — Koronacja w Gnieźnie Wacław król czeski. — Władysław Łokietek. — Napad margrabiów brandeburskich, morderstwo Przemysława. — Henryk głogowski Łokietek i dzieli się krajem. — Książęta Szlęscy poddają się Czechom.

Łokietek urządza sprawy polskie, idzie do Gdańska i rycerzowi Mojsławowi pod zarząd daje, powróciwszy do Poznania przez biskupa zostaje kłęty.

Henryk głogowski pisze się księciem królestwa polskiego, pomorskim, szląskim i panem głogowskim. — Tym czasem obrano Wacława, króla Czeskiego, który wszystkie księstwa Łokietka opanował.

Wacław koronuje się w Gnieźnie. — Kraków wymurowano a Sącz nowy założono. — W Węgrzech syn Wacława króla polskiego i czeskiego imieniem Wacław rządy obejmuje. Karol Robert od innych wazwany. — Łokietek tuli się po Karpatach, chroni się u Omoda pana węgierskiego udaje się do Rzymu, i tu szuka względów i pomocy. Król Wacław idzie do Węgier Łokietek korzystając z pory, ubiega Pelczyškę, Wialicę i Lelów, zabiera Sandomierz, w krótkce odbiera Sieradz, Łęczycę i Kujawy. — Śmierć Wacława, Polanie zostają przy jego synu Wacławie II, ale w półtora roku zabity. — Henryk otyły — Pakosław, syn jego Lutko, radzca księcia. — Henryk głogowski bez czucia i litości. Łokietek. Piotr Święca — Krzyżacy w Gdańsku. — Śmierć Henryka głogowskiego Str. 116 — 186.

KSIEGA IV. Władysław Łokietek obrany rządcą. — Koronacja Łokietka nie w Gnieźnie ale w Krakowie. — Sąd przeciw Krzyżakom. Wyrok w Jnowrocławiu. — Litwini napadają Polakę. — Kazimierz żeni się z córką Gedimiusa litewskiego. Wacław książę Mazowiecki łączy się z krzyżakami. — Książęta szlęscy oddają się Czechom. — Otto Mistrz krzyżacki walki wazczyzna z Janem Czeskim, oblega Dobrzyń, bierze Władysław miasto katedralne i Ciechoćcin. — Wernhet z Orselli mistrz krzyżacki, zabiera Nakło, Wyszogród i Radziejów. Łokietek w ziemi chełmińskiej. — Rozjem od Ś. Jana do Ś. Trójcy. Krzyżacy oddają Bydgoszcz i Wyszogród. — Jubileusz w Polsce. — Wiec w Chęcinach. — Wincenty z Szamotuł. — Krzyżacy z wojskiem z Niemiec przemagają siłą, walka pod Zaniemyślem i Głuszyną, zwycięstwo przy Polakach. — Wincenty z Szamotuł przechodzi na stronę polską, bitwa pod Płowcami, Krzyżacy w rozszepce i przeszło 40 tysięcy poległo. — Floryan Szary. — Jan król Czeski wchodzi do Poznania i 500 ludzi traci. — Łokietek wraca znowu do ziemi Chełmińskiej i tu stanęło zawieszenie broni, tu stąd wchodzi do Szląska, karze książąt którzy się Czechom poddali. Król wicz Kazimierz zabiera Kościan — Łokietek wróciwszy do Krakowa zapadł na zdrowiu i widocznie gasnąc począł i wkrótce umarł.

Kazimierz i Anna żona jego koronują się w Krakowie. — Układ Kazimirza z Janem królem Czeskim. — Spór z Krzyżakami, rozboje i napady surowo król polski karze. — Królowie węgierski i czeski w Wyszogrodzie.

grodzie spisują akt zgody z Krzyżakami, którzy nierzetelnie zaraz postępują. — Jan Grot biskup krakowski jedzie do Rzymu. — Benedykt XII. wyznacza sędziów, ogłaszają wyrok w Warszawie w kościele Ś. Jana. — Ruś nad Nowogrodem, Kłazmą i Kijowem. — Oblężenie Lwowa przez Kazimierza. Objął Przemyśl, Halicz, Luck, Sanok i t. d. i do Korony przyłączył, potem Włodzimierz i Brześć litewski. — Litwa trząsa Rusią. — Kazimierz czyni wyprawę i odbiera grody przemocą wzięte, wchodzi w układ z wyklętymi Krzyżakami, ustępuje im Pomorza z ziemią Chelmińską i Michałowską. Duchowieństwo niechce wiedzieć o takim układzie. — Kazimierz odbiera Wschowę. — Jan król czeski wkracza w krakowskie, rabuje i pustoszy Olkusz i Lelów ale zbici i mało co z pola uszło. — Śmierć Anny Giedyminówny, Kazimierz żeni się z Adelaidą córką landgraфа heskiego, wkrótce wygnana. — Rokietana Czeszka. Esterka. — Kazimierz kłęty. — Marcin Baryczka utopiony, władza metropolii gnieźnieńskiej nad Wrocławiem utrzymana. — Mazowasze czyni hołd Kazimierzowi, kłótnie o dziesięciny z biskupami poznańskim i krakowskim. — Jarosław występuje jako pośrednik.

Wyprawa do Multan. — Elżbieta wnuczka Kazimierza wydana za Karola króla czeskiego i rzymskiego, wesele w Krakowie. — Wierzynek (Virsing) się popisuje. — Biczownicy z Węgier. Maciej Borkowicz srodze ukarany. Statut Wiślicki. — Prawo niemieckie czyli magdeburskie w Krakowie.

Kazimierz ustanawia Uniwersytet we wsi Bawół pod Krakowem, który wkrótce podupadł. — Jest na łowach, jego choroba wreszcie i śmierć. Zapisy różne w testamentie poczynił. — Charakter Kazimierza, imię Wielkiego uzyskał. — Ogólny rys życia narodowego od Bolesława Krzywoustego aż pod koniec rządów Kazimierza Wielkiego. Str. 188 — 263.

KSIEGA V. Z bezkrólewia korzystają sąsiedzi. — Brandeburczycy, Litwini. Król węgierski przychodzi do tronu. — Władysław Ópolski rządzi w Polsce. Król krewnym zapisów czynić niema prawa. — Spór o koronację, która się odbywa w Krakowie — Obchód pogrzebowy Kazimierza. — Ludwik przejeżdża się po kraju i takowy cichaczem opuszcza, zdając rządy matce Elżbiecie, dział pozostałości po Kazimierzu W. — Ludwik sprawy pod sąd swój wytoczone, odayła do matki, a matka do syna, bicie kwartników. Ludwik według swego przewidzenia dobiera ludzi do rady. — Przecława z Gołuchowa z urzędu starosty usunął, a Ottona z Pilicy zamianował. — Przykry początek panowania Ludwika. — Morowa zaraza kraj trapi. Władysław biały książę gniewkowski jego czyny i charakter. — Sędziów ze Szubina starosta wielko polski. — Jaśko Kmity starosta sieradzki. —

Kazimierz książę Dobrzyński. — Elżbieta rzekła się władzy nad Polską. — Ludwik ściąga łanowe. — Zjazd w Koszycach. — Jarosław arcybiskup rzeka się godności z przyczyny starości; jego dobre przymioty. Synód Prowincjonalny w Uniejowie. — Elżbieta wraca do Krakowa. — Litwa napada Rusinów. — Węgrzyni, którzy przybyli z królową zabierają siano i zjadł bijatyka. — Jaśko Kmity ugodzony w szyję, zabity.

Lud widząc śmierć pana polskiego, uniósł się zemstą i cudzoziemcom nie przebaczył. — Królowa tem przestraszona na dobre oddała synowi rządy.

Sprawy na wschodzie nowy biorą kierunek — Jagiello obejmuje całą Litwę z wielu krajami ruskimi. — Wojna przeciwko Litwie. Kiejstut pośredniczy. — Władysław opolski pozbywa się Lwowa a bierze Dobryń, Jnowroclaw, Gniewków i Bydgoszcz, poczem rządca Polski. Ludwik od duchowieństwa domaga się podatku. — Zjazd szlachty w Gnieźnie — Dobra duchowne winny płacić poradnie. — Bijatyka pod Człopą, Tuczmem. — Po śmierci Elżbiety Ludwik wzywa panów do Budzyna, wyznacza na rządców Dobiesława kasztelana, jego syna Zawiszę biskupa krakowskiego i Sędziwoja ze Szubina starostę. — Przejazdka ich po kraju ale sprawiedliwość zniknęła. — Zawisza i Mikołaj biskup poznański wielcy sobie przyjaciele, ich przymioty i śmierci. — Ludwik zaprasza polskich panów do Koszyc i spisał z nimi układ; poradnie stanowi na dwa grosze. Pospolite ruszenie. — Zygmunt margraf brandenburski dostaje Maryę córkę Ludwika za żonę. — Temu oddaje dowództwo przeciw Bartoszewi z Odalanowa Gdy oblegano Odalanów król Ludwik umarł i nikt go nie żałował. Niektóre wypadki skreślone co się działo w kraju. — Władza prawodawcza na Mazowszu.

Zygmunt z żoną udają się do Poznania. — Szlachta domaga się aby Domarat z Pierzchna starosta, był z urzędu złożony. — Zygmunt na to nie zezwala, odjeżdża do Gniezna. tam szlachta toż samo powtarza. — Walny zjazd do Radomska Grzymalezyki i Nałęczowie. — Wincenty z Kopy wojewoda naczelnik Nałęczów. — Stronnictwo Nałęczów i Mazowszan ściśle sprzymierzone. — Zjazd w Sieradzu. — Arcybiskup Bodzanta czyni pytanie, czyby nie mógł być królem Ziemowit Mazowiecki? Jasko z Tęczyna. — Jadwiga. — Zjazd w Sądzu. — Arcybiskup Gnieźnieński wraz z Ziemowitem pod Krakowem. — Krzesław, zabiera Brześć, Kował na rzecz Ziemowita. — Małocha starosta Kujaw. — Ziemowit staje się panem Kujaw i zwołuje szlachtę do Sieradza. — Nałęczowie biorą przewagę nad stronnictwem Ziemowita. — Rozruchy i skutki domowej wojny. — Wojsko węgierskie niszczy i rabuje Mazowsze. — Władysław opolski pośredniczy. Sędziwój jedzie do Węgier po Jadwigę. Walny wiec w Radomaku. — Wielkopolska jęczy pod gwałtami. — Zjazd do Sieradza naznaczony. Str. 266 — 307.

KSIEGA VI. Jadwigi przyjazd do Polski, w licznem towarzystwie wprowadzona do Krakowa i d. 15 października r. 1384 koronowana. — Jagiello wyprawia poselstwo. — Warunki. — Poselstwo do matki Jadwigi, która rozporządzenie Polakom zdaje. — Walny zjazd w Krakowie. — Różne stronnictwa. Jagiello najwięcej znaczy. — Poselstwo do niego. — Wilhelm austriacki ma za powiernika Gniewosza z Dalewic. — Biesiady i uczt w klasztorze franciszkanów. — Jagiello wjeżdża do Polski z bogactwami. — Pannowie proszą Jadwigę, by nie odmówiła swęj ręki, bo tu idzie o wiele spraw Polski, o zbawienie Litwinów, o kościół, o chrześcijaństwo. — Jadwiga wysłała Zawiszę z Oleśnicy do Jagielly. — Wjazd do Krakowa — Chrzest Litwinów. — Ślub Jagielly a w 4 dni koronacya. Mistrz krzyżacki Żołner. — Król z królową w Gnieźnie, Poznaniu, w Wielkopolsce całe lato i jesień. — Ztąd udał się król do Litwy. — Missia, chrzest i dary ze sukna. — Kościół katedralny w Wilnie, inne w Wilkomierzu, Meisagoli, Niemczy, Miednikach, Obolczy, Hajnie. — Jadwiga sprawia

kielichy, monstrancje i t. d. — Powraca do kraju. — Jagiello sam przez cały rok Litwę nawraca. — Książęta litewscy uznają Jagiellę z Jadwigą i ich potomstwem za dziedziców, a siebie za lenników. — Skirgiello urządza na Litwie. — Witowd szuka schronienia. — Stronnictwa katolickie i ruskie. — Witowd u Krzyżaków. — Napad na Litwę. — Sąd na Gniewoszu. — Jubileusz ogłoszony. — Wyprawa Krzyżaków na Litwę. — Oblegają Wilno i po 5ciu tygodniach odступują ze stratą — Władysław i Jadwiga sprowadzają do Krakowa benedyktinów słowiańskiego obrządku. Konrad Wallenrod gotuje się do wojny. — Janusz odciągnięty od Krzyżaków. — Odgrywali oni rolę bankierską, dopóki z posiadłości niewyzuli. Książęta pomorscy uznają się lennikami Polski. — Krzyżakom przychodzą w pomoc rycerze francuscy, angielscy, skoccy i moskiewscy książęta. Uroczysta w Królewcu. — Witowd występuje przeciw Litwie, łączy się z Mistrzem pod Wilnem. — Jagiello wysyła w poselstwie Henryka, mianowanego biskupa płockiego do Witowda, który zgodę wyjednał. — Pod Ostrowem witali się uroczyście. — Witowd obejmuje władzę nad Litwą i Rusią i przysięga na wierność. — Jadwiga z Jagiellą w Litwie, rostrzygają spory polubownie. — Ciągłe napady i spustoszenia. — Witowd śmiercią karze. — Władysław opolski nie przestawał z Krzyżakami różnych matactw. — Złotorya wzmacnia wojenne stanowisko krzyżackie. — Całe księstwo dobrzyńskie ustąpione im zostało. — Rozbiór Polski. — Jagiello bierze Wieluń, Krzepice, Bolesławice, Ostreszów, Grabów. — Wyprawa króla na Salask. — Śmierć Opolczyka. — Ruś halicka Jadwiga królowa odbiera i do Polski wciela. — Wojewodowie multkański i wołoski uznają się lennikami Polski. — Spytek z Mielstyna dostaje Podole. — Krzyżacy odrywają Żmudź od Litwy. — Konrad Jungingen mistrz, wchodzi z Witowdem w układ o wolny powrót. — Zatargi z arcybiskupem rygiem i biskupem dorpatakim, — Polacy przekonują dwory, że Krzyżacy nie pogani, ale chrześcijan Polaków i Litwinów wyrzynają i godzą na ich posiadłości. — Wacław król czeski. — Przyznaje Polakom zupełną słuszość i zawiera z Jagiellą przymierze. — Niemcy wzywają mistrza w. do Frankfurtu, celem objaśnienia swego stosunku. — Stolica apostolska przekonała się, że Krzyżacy prowadzą rzemiosło rozbójnicze. — Przepowiednia Jadwigi Krzyżakom. — Witowd odступuje Żmudzi bez oglądania się na króla i Polaków. — Wyprawa Witowda na Tatarów, których królowi i panom polakim połowę jako jeńców darował, a drugą osiedlił na Litwie. — Horda kapczacka oblega Moskwę. — Tamerlan wdziewa koronę złotą i ogłasza się panem całego świata. — Władza jego od Kaukazu aż do miasta Deli w Indyach. — Kniastwo suszańskie. — Tamerlan przebył Kapczak i ciągnie ku Moskwie. — Witowd z Tatarami stawia u rzeki Worzskli. — Śmierć Spytki z Mielstyna. — Witowd uchodzi. — Jadwiga wydaje na świat córkę a d. 5go choroby umiera. — Polacy czczą wysoko jęj pamięć. Fundusz naukowy dla Litwinów w Pradze a w Krakowie akademią ustanowiła.

Str. 308 — 338.